

Dinler Tarihi Araştırmaları - III (Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara)

2000. YILINDA HİRİSTİYANLIK
(DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ)

Ankara
2002.

Protestanlık (16023)

19 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

GÜNÜMÜZDE ADVENTİZM VE ADVENTİSTLER
Doç. Dr. Ali Rafet ÖZKAN*

Adventizm 19. Yüzyılın ikinci yarısında Amerika'da ortaya çıkan ve Protestan orijinli olan bir dini harekettir. Bu akımın ortaya çıkışı İsa Mesih'in bin yıllık tannsal krallığı kurmak için gözle görünür fiziki dönüşünün çok yakın olduğu beklentisi ve inanişından kaynaklanmaktadır.

Öncelikle konumuzu temellendirme açısından kısaca adventizmin tarihçesini vermekte yarar vardır.

Advent kelimesi, Latince "Adventus"dur ve "varış", "dönüş" gibi anlamlara gelmektedir¹. Terim olarak advent, "İsa Mesih'in adaleti tesis etmek ve bin yıllık (millennial) tannsal krallığı başlatmak için yeryüzüne dönüşünü" ifade etmektedir².

Adventist ise, İsa Mesih'in en kısa zamanda yeryüzüne Millennial Tannsal Krallığı kurmak için geleceğine ayırcı bir inanç olarak inanan akımın taraftarıdır³. Aslında Hıristiyanlık tarihinin ilk yıllarından itibaren Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceği beklentisi vardır. Bu kaynağını İncillerden almaktadır: "Babamın evinde çok meskenler vardır; olmasaydı size derdim; çünkü size yer hazırlamaya gidiyorum. Ve gidip yer hazırlarsam, sizin de benim olduğum yerde olmanız diye yine gelip sizi yanıma alacağım"⁴; "ve onlar o zaman insanoğlunun bulutta kudret ve büyük izzetle döndüğünü göreceklerdir"⁵; "Sizden göğe alınan bu İsa, nasıl göğe gittiğini gördüğünüzse, öyle gelecektir"⁶; "Çünkü Rab kendisi yüksek nida ile, baş meleğin nidası ve Allah'ın borusu ile gökten incek ve önce Mesih'den ölümler kıyam

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı

1 Bkz. Alfred Bertholet, "Advent" Wörterbuch der Religionen, Stuttgart, Ts., s. 9.

2 Bkz. John Tiller, "Advent" The New International Dictionary of Christian Church, Michigan 1974, s. 14.

3 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Rafet Öskan, Fundamentalist Hıristiyanlık Yedinci Gün Adventizmi, Ankara 1998, s. 15-46.

4 Yuhanna, 14:3.

5 Luka, 21:2.

6 Resullerin İşleri, 1:11.

Dinin Dünyevîleşme Sorunu

Protestanlık

ve İslâm

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Protestanlık (160123)

Yrd. Doç.Dr. MUSTAFA AYDIN

19 Kasım 2016

GİRİŞ

Süphesiz dinler yalnızca manevî/ruhanî çerçevede sistemler değildirler. Çünkü muhatap aldıkları insanlar herşeyden önce bir "dünya"da yaşamakta, varlığını sürdürmek için fiziksel/nesnel yapılarla da ilgilenmek, onlar hakkında birşeyler söylemek durumundadırlar. Kaldı ki aşağıda da ele alınacağı üzere dinlerin önemli bir kısmı, emirleriyle dünyevî pratikleri göstermeye yönelmişlerdir. Burada eylemin muhtevasını dünyevî bir olgu oluşturuyorsa da belirleyici ilke, niyet ve amaç sahibine kulluğun gereğini yerine getirme imkânını vermektedir.

Dünyaya yönelme, onunla ilgilenme bakımından dinler farklı derecelerde bulunmaktadır. Bir kısmı ondan kaçarken bir kısmı onu bütünüyle benimsemektedir. Semavî dinler genelde onunla belli ölçüler içinde ilgilenmeye yönelmişlerdir. İşte bu yönüde bir "verim" üretme durumu, bu yazıdaki tartışma konumuzu oluşturmaktadır.

Ünlü sosyolog Max Weber'in artık klasikleşmiş bir tezine göre Batıda 16. yüzyılda ortaya çıkan Protestanlık hareketi Prüten etik adı verilen ve nesnel dünyanın belirlenmesinde aktif rol üstlenmiş olan bir "ahlâk" anlayışı ortaya koymuş ve bu da çağın en önemli olgularından birisi sayılan kapitalizmi ortaya çıkarmıştır. Ona göre Prüten ahlâkın toplumsal zihniyeti değiştiren dinî kökenli ama dünyaya yönelik köklü "güdü"sü olmasaydı böyle bir sonuç doğmayacaktı.

Batı dünyasında çok tartışılmış olan tez ile müslümanlar da zaman zaman sınırlı da olsa ilgilenmiş, böyle bir durumun İslâm'da ne olabileceği gündeme getirilmiştir. Tez önümüze bir yığın soru çıkarılmaktadır: Gerçekten kapitalizm prüten etigin bir sonucu mudur, eğer böyleyse prüten etigin temel ni-

teligi nedir, bu özellikte İslâm'da değersel ahlâkın potansiyel imkânı nedir, tarihi gelişme bunun sonucu mudur, değilse bu nasıl açıklanabilir, bir başka deyişle İslâm açısından beklenen zihniyet oluşumu neden yeterince sağlanamamıştır, İslâm da önümüzdeki zaman içinde bir verim üretirse kutsallığını yitirip dayandığı temelleri (prüten etik-kapitalizm ilişkisinde olduğu gibi) tahrip eder mi? vb.

Biz burada bu soruların tamamını cevaplama iddiasında değiliz, hele tezin taktik yapısı üstüne getirilen tartışmalara hiç girmeyeceğiz. Bellibaşlı üç soru üzerinde durmaya çalışacağız:

1-Din-Dünya ilişkisinde prüten etigin yeri ve mahiyeti nedir?

2-İslâm'da durum nedir, böyle bir etik var mı, bir zihniyete dönüşmesi üstüne neler söylenebilir?

3-Dünyevîleşme (sekülerizasyon) tezi ne dereceye kadar güvenilir? İslâm için de bu bir tehlike oluşturur mu?

Soruların cevabına geçmeden tartışma zemini ile ilgili önemli gördüğümüz bir-iki noktaya kısaca işaret etmek istiyoruz: Weber kapitalizmi prüten bir ahlâkın yegâne hedefi olarak almış, İslâm'ı da onu üretip üretememekle yargılamıştır. Böylesi bir çıkış noktası bizim açımızdan anlamsızdır. Bir dinin üretebileceği, bir yönü dünyevî (ekonomik, sosyal, kültürel) başka şeyler de vardır. Onun için burada biz konuyu bir "verim ya da tutum" üretmek olarak alıyor, kapitalizmi de içeriğinin pek çok tartışılacak yönüne rağmen, bir verim türü olarak alıyor, tutum üretmek için manevî temellerin yanında dünyaya yönelişi sözkonusu ediyoruz. Yani yoğunlaştığımız yön, zihniyet oluşumunda dinin fonksiyonudur. Dolayısıyla prüten ahlâk derken de bir içerik olarak Hıristiyanlık bizi ilgilendirmediği gibi

Hristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık

Hakan Olgun*

19 Kasım 2016

Giriş

Protestanlık, Ortodoks ve Katolik kiliselerinin dışındaki birçok Hristiyan grup ve oluşumu içeren geniş bir mezhebi ifade etmektedir. 11. yüzyılda, daha çok kiliseler arası üstünlük iddialarından kaynaklanan ve Doğu Hristiyanlığının (Ortodoks) oluşmasına sebep olan bölünmenin ardından, Hristiyanlık tarihinde, bu kez tamamen teolojik gerekçelere dayanan bölünme, üç büyük mezhepten birisi olan Protestanlığı doğurmuştur.

Doktrin ve uygulamalarıyla, ana bünyeyi oluşturan Katolisizm'den önemli farklılıkları bulunan Protestanlığın kökleri 16. yüzyıl dinsel reformuna dayanmaktadır. Dolayısıyla Protestanlığın anlaşılması, genel olarak Katolik Kilisesi ve papalığın ıslahını hedefleyen ve sonunda da Protestanlığın oluşmasına neden olan reform hareketlerine bağlıdır.

Reform Hareketleri

Özellikle 14. yüzyıl ve sonrası, Hristiyanlık dünyasında, Katolik Kilise ve papalığa yönelik eleştirilerin en yoğun olduğu dönemdir. Kilise karşıtı eleştirilerin temelini, Katolik Kilise'nin başında bulunan papanın dinsel konum ve görevinin dışına çıkarak siyasal ve seküler amaçlar peşinde koşması oluşturmaktadır. Buna, kilise kurumunun içerdiği bütün ruhban sınıfının da, papanın tutumuna paralel olarak, Hristiyan halk düzeyinde dünyevi bir hegomonyaya kurmuş olmaları da eklenmelidir.

Papa ve ruhban sınıfının seküler iktisatlarla dini istismar etmesi olarak kendini gösteren kilisenin köhnemişliği görüntüsü, kilisenin kutsallığını sarsmasının yanında, bu en büyük dinsel kuruma duyulan tepkilerin de dile getirilmesine sebep olmuştur. Bu tepkilerden bir çoğu engizisyon mahkemelerince engellenirken, az da olsa bazıları Kilise'ye muhalif olan söylemlerini dile getirebilmişlerdir. Örneğin, İngiltere'de John Wycliffe (1330-1384), papalığın itibar kaybettiği bir dönemde Kilise'nin aşırı dünyevileşmesini ve dinsel uygulamaların çıkar amaçlı istismarını eleştirmiştir. Wycliffe'e göre, dinsel otorite olan Kilise, hak ve yetkilerini kötüye kullandığı zaman, dünyevi otorite olan sivil idare tarafından yetkilerinden mahrum edilebileceği gibi, cezalandırılması da gerekmektedir.¹

Wycliffe, Kilise'nin günah başılaşma yetkisi ile Kutsal Kitab'ı okuma ve yorumlama yetkisini ve dünyevi gayeleri gözettiğinden yozlaşan kilise hiyerarşisini eleştirmiş ve sadece Kutsal Kitab'ın uygulanması gerekliliğini dile getirmiştir.² Ancak bu aykırı düşüncelerinden dolayı o, Kilise tarafından heretik (dinsel sapkın) olarak ilan edilmiştir.

Katolik Kilise ve papalığa karşı bir diğer reformist söylem ise Jan Hus (1372-1415) tarafından dile getirilmiştir. Hristiyanlıktaki geleneksel reformist tenkitlerin gereği olarak, Hus önderliğinde gelişen Bohemya'daki reform hareketi de, doğrudan ruhban sınıfına, onların imtiyaz ve servetlerinin yanın-

da, kilise hiyerarşisi ve papanın konumuna yönelik olmuştur. Kilisenin gerçek sahibinin papa değil İsa olması ve Yeni Ahit'in yaşamda temel alınması fikirleri, Hus'un öğretisinin temelini oluşturmuştur.³ Ancak Hus, Kilise karşıtı söylemlerinden dolayı kilise konsilinin heretik yargısıyla yakılmak suretiyle öldürülerek cezalandırılmıştır.

Katolik Kilise, 16. yüzyıla kadar dile getirilen Katolisizm karşıtı söylemleri bir süre susturmayı başarmıştır. Ancak, gerek rönesansın gerekse yeni siyasal oluşumların etkisiyle şekillenen Hristiyan toplum, Avrupa'nın her köşesinden Kilise karşıtı bir reformcu çıkarmayı sürdürmüştür. Martin Luther, reform hareketinin belli bir bölgenin tepkisi olma niteliğinden çıkarak bütün Hristiyan coğrafyaya yayılmasına ve Protestanlığın oluşmasına imkan veren 16. yüzyıl reform hareketinin en önemli öncüsü olmuştur.

Martin Luther (1483-1546): Alman Hristiyan teoloğu olan Luther, kendinden önceki reformist söylemlerden uzak bir şekilde, uzun yıllar Katolik Kilise bünyesinde din adamılığı görevinde bulunmuştur. Ancak Luther, öncelikle, Katolisizm'in günahkarları yargılayan ve cezalandıran Tanrı anlayışını kabullenememektedir. Kilise'nin telkin ettiği ibadet ve iyi davranışları yerine getirdiği halde, Tanrı'nın başılaşmasına ulaştığından emin olamamaktadır. Kilise bünyesinde bir Hristiyan olduğu halde böylesi ruhsal tatsızlık içerisinde olurken, Kilise ve başındaki papanın dinsel gayelerin ötesinde, dünyevi hesaplar içerisinde olması; Luther'in, Katolisizm'in teolojik ve kurumsal yönüne olan şüphelerini daha da artırmıştır. Papanın görkemli bir katedral yaptırmak için gerekli parayı toplamak amacıyla endüljans belgeleriyle Hristiyan halkın günahlarını para karşılığı başılaşması (endüljans), Luther'in, Kilise ve papanın dinsel otoriterlik ve yanılmazlık öğretilerine karşı oluşan şüphelerinin artmasına sebep olmuştur. Ardından da, papaya ve dönemin kilise uygulamalarına yönelik eleştirilerini içeren doksan beş maddelik bir manifestoyu 31 Ekim 1517'de halka ilan etmiş ve Protestanlığa giden reform süreci başlamıştır.

Luther'in ortaya koyduğu reform öğretisinin temelini, Kilise veya papanın dönem içerisindeki din dışı uygulamalarından çok, Katolisizm'in içerdiği yargılayan Tanrı inancına yönelttiği eleştirisi oluşturmaktadır. Nitekim Luther, Katolik Kilise'nin aksine, Tanrı'nın günahkar insanlara, azabından çok başılaşmasıyla karşılık vereceğini ve bu başılaşmaya da ibadet ve iyi davranışlardan çok kalpteki iman sayesinde ulaşacağını dile getirmiştir.⁴ Ona göre, insanlar imana, kişisel gayretleri veya başkalarının yönlendirmeleriyle ulaşamazlar; Tanrı, kurtuluşunu takdir ettiği insanın kalbine imanı yerleştirir.⁵ Bu iman ve kurtuluş öğretisi, kilise ve papanın kurtuluş adına telkin ettikleri ibadet ve iyi davranışlar ile papa ve din adamlarının dinsel aracılıklarını tartışılır duruma getirmiştir. Çünkü, kişisel ibadet ve iyi davranışların kurtuluş adına bir etkinliği olmadığından, ayinleri yöneten ruhban sınıfına da ihtiyaç kalmamış olmaktadır.

Reform hareketinin ilerleyen yıllarında, Katolik Kilise'nin başındaki papayı artık deccal olarak nitelleyen Luther, o zamana kadar Kutsal Kitab'ın yorum yetkisinin sadece papaya atfedilmesine de karşı olmuştur. Çünkü o, dinsel otorite olarak papayı değil Kitab-ı Mukaddes'i görmekteydi. Dinsel otoritenin papadan alınarak Kitab-ı Mukaddes'e hasredilmesiyle, papanın dinsel karizmasıyla birlikte Kutsal Kitab'ı yorumlama yetkisi de sarsılmıştır. Luther'e göre, her inanan Hristiyan kutsal metni okuma, anlama ve yorumlama hakkına sahiptir.⁶ Bütün Hristiyanların Kitab-ı Mukaddes'i okuyup anlamaları için de, o dönem geçerlikteki Latince Kitab-ı Mukaddes'i Almanca'ya çevirmiş ve diğer dillere de çevrilmesini telkin etmiştir. Kutsal metnin yanında, ibadetlerin de ana dillerde yapılmasını savunan Luther, Almanca ibadet formları oluşturarak, Alman Hristiyanların, ibadetlerini, anlamadıkları Latince'yle değil anladıkları ana dilleriyle yapmalarını önermiştir. Reform teolojisinin ruhban sınıfının dinsel işlevsizliğini gerektiren bir diğer faktör ise, "bütün inananların din adamlığı" öğretisidir. Kitab-ı Mukaddes'i okuyup anlayan herkes, doğal olarak kendi

Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon

Hakan OLGUN*

Atfı©: Olgun, Hakan, (2004). Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon, Milet ve Nihal, 2 (1), 115-144.

Özet: Protestan teolojisi iyi davranışlar ve dinsel kurallar olmaksızın günahlardan sadece imanla aklanma doktrinini içermektedir. Bu doktrin katı bir kaderciliğe neden olmuş ve Protestanları dünyevi yaşamlarında dinsel sorumsuzluğa yöneltmiştir. Dinsel sorumsuzluk ise antinomianizm olarak bilinen ahlak kurallarına karşı olmak ya da ahlaki aldırma ile takip edilmiştir. Martin Luther'in yakın arkadaşı ve ünlü reformist Philip Melanchthon, Protestan ahlakiliğini dinsel temelleri üzerinde oluşturmaya gayret etmiş, fakat başarılı olamamıştır. Dolayısıyla dünya, Protestanlığın dinsel sorumsuzluğunun ve katı kaderci anlayışının ahlaki tehdidi altındadır.

Anahtar Kelimeler: Philip Melanchthon, Protestan Ahlakiliği, Lutherizm, Filizizm, antinomianizm, sinerjizm.

Giriş

Yeryüzünde varlık göstermiş olan bütün dinler, içerdikleri mesajlarıyla, daha çok "öte" dünyaya yönelik bir kurtuluş vaadi aşırıdır. Bu kurtuluş vaadinin gerçekleşmesi için de bu dinin bağlılarının yükümlü oldukları belli başlı davranış düzenlemeleri sunulmuştur. Bu davranışlar Tanrı ile kulları arasındaki iletişimi ifade eden ibadetler ile insanlar arasındaki düzen ve hoşgörüyü sağlayan ahlak ilkeleri olarak nitelenebilir. Çoğunlukla da dünyevi davranışları düzenleyen ahlak ilkeleri, aynı zamanda dinsel kurtuluşa katkı yapan faktörler olarak değer bulmaktadır. Dinlerin içerdiği dünyevi ahlaklıklar

19 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ile dinsel kurtuluş çabaları, hem erdemli bir toplum oluşturmak hem de bağlularına ebedi yaşam sağlamak gibi çok önemli bir işlevi yerine getiren ayrılmaz iki unsur olarak görülmektedir.

Dinlerin pek çoğu için geçerli olan bu dinsel ahlak anlayışı, Hıristiyanlık içinde yer alan Protestanlık düşüncesinde önemli bir farklılık göstermektedir. Hıristiyanları Katolik Kilisesi'nin bağınazlığından ve egemenliğinden kurtarıp Tanrı'nın rahmetiyle buluşturma ve dinsel kurtuluşa ulaştırma gayretinde olan Protestanlık, bu şekilde Tanrı ile kulları arasındaki aracı kurumu ortadan kaldırmış ve onları Tanrı ile karşı karşıya getirmiştir. Bu nedenle, kalplerinde Tanrı'nın rahmetini taşıyan imanlı insanlar olarak Protestanların, barış ve sükun içerisinde yaşayan ve değerlerine de güven veren hoşgörülü bir toplum oluşturmaları gerektiği düşünülebilir. Ancak Protestanlığın, dünyevi bir ahlakiliği önermesini gerektirecek bağlayıcı bir öğretileri yoksun olan, hatta, böylesi bir bağlayıcılığı gereksiz gören öğretileri nedeniyle, çok geçmeden bu inancın bağlularına dünyevi anlamda bir ahlaklıklar hedefi sunmadığı anlaşılmıştır. Bu durum Protestan ahlakının dinsel temellerinden yoksunluğunu ifade etmektedir.

Protestan reformcuların dünyevi yaşamda dinin etkisini oldukça azaltan düzenlemelerinin neden olduğu Protestanlığın ahlak sorunu, reform tarihinin en önemli teologlarından olan Martin Luther'in yakın arkadaşı Philip Melanchthon tarafından ele alınmıştır. Genellikle Luther'in gölgesinde kalan Melanchthon'un dindarlarına ahlaki bağlayıcılıklar sağlama çabaları Luther'in güçlü reform öğretileri karşısında önemli bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu makede Protestanlığın dinsel temellerinden yoksunluğunun bir ahlak sorununa yol açması ve Hıristiyan kültüründe de yeni yeni keşfedilen Melanchthon'un Protestan ahlaklıklar konusundaki etkisi ele alınacaktır.

Milet ve Nihal. İnanç kültür ve mitoloji
araştırmaları dergisi yıl 2 sayı 1 Aralık 2004

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 43 VARISCO, Daniel Martin. Orientalism and
bibliolatry: framing the Holy Land in
nineteenth-century Protestant Bible customs texts.
Orientalism revisited: art, land and voyage. Ed. Ian
Richard Netton. London: Routledge, 2013, (Culture
and Civilisation in the Middle East, 34),
pp. 187-204.
- orientalism
150112
Kud2s
111330
Protestantlık
160123

11 Aralık 2016

maması, siyasi bir amaç için dini yorumlardan uzak durulması, dinin siyasallaştırılmaması da üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Günümüzde, Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar, Hıristiyanlardan farklı inançlara sahip oldukları için özel kısıtlamalara, sorgulamalara, ithamlara, ayrımcılıklara ve baskılara maruz kalmaya başlamıştır. Batı ülkelerindeki Müslümanlara karşı takınılan tutum, Batı'da Engizisyon düşüncesinin tekrar uyanmaya başladığının göstergesi olarak değerlendirilmeli ve buna karşı önlem alınmalıdır.

Protestanlık (160123)

19 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Protestan Teolojide Şiddet Güdülleri ve İslam Terörü Algısı

Hakan OLGUN*

ABSTRACT

The Violence Motives in the Protestant Theology and the Perception of Islamic Terror. This article traces the theological roots of religious terror within the Protestant doctrines in the past and the present. It points out that Protestant reformers have encouraged the theological violence against their belief-opponents. Now, some rather radical Protestant groups are employing terrorist attitudes against their opponents. Also this paper investigates the phobia of Islamic terror in the Christian minds. In Western Christian mind, Islam is described as a main source of the religious terror. In this article it is emphasized that it is so dangerous considering Islam as a source of terrorism since this sort of enterprise animates the historical anxiety about religious terror in the mind of western Christians against the Muslim world.

KEY WORDS: Protestant Thought and Terrorism, Christian Identity, Islamic Terror.

GİRİŞ

Tarih boyunca ortaya çıkan dinler, insanlığa genellikle hem bireysel hem de toplumsal huzur ve barışı vaat etmiştir. Dinlerin diğer insanlar tarafından kabul edilmesi, vaat ettikleri "dinsel kurtuluş" müjdesi kadar bu dünya yaşamında sağlayacakları mutluluk ortamıyla ilişkilidir. Bununla birlikte dünya tarihi, dinsel gerekçelerle işlenmiş sayısız şiddet, vahşet ve katliamlarla doludur. O halde, genel anlamda barış ve huzur vaat eden dinler, bağlıları tarafından kendi inancına mensup olmayanlara yönelik şiddet uygulama hakkı görerik tutucu bir tarzda yorumlanmakta ya da teolojileriyle şiddet eylemlerinin kaynağı olmaktadır. Aslında dinsel şiddet eylemlerinde her iki unsur da söz konusudur.

11 Eylül saldırıları batı toplumunda, din ve terör unsurlarını bir arada yaşadıkları nadir olaylardan bir gibi yansıtılmış ve batı halkının oldukça gizemli ve yabancı bir şiddet tehdidi altında oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Halbuki batı dünyası din ile terör ve şiddet ilişkisinin oldukça yoğun bir şekilde kurulduğu bir dinsel tarih geçmişine sahiptir. Hıristiyanlık tarihi boyunca, Hıristiyanlığın teolojik yorumları doğrultusunda ve dinsel gerekçeli pekçok şiddet eylemine şahitlik edilmiştir. Bu yüzden Hıristiyan toplumunda

* Ar. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Protestanlık (160123)

Osmanlı Protestan Reformu'nu Nasıl Algıladı?

Hakan OLGUN*

Hıristiyanlık tarihinin 16. asrında ortaya çıkan Protestan reformasyonunun, modern Batı toplumunun en önemli tarihsel tecrübelerinden biri olduğundan şüphe yoktur. Bir yandan Roma Katolik Kilisesi'ne karşı gelmeyi içeren reformasyon diğer yandan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bir tehdide kaynaklık ettiğinden, dini olduğu kadar siyasi sonuçları da olan bir süreci ifade etmektedir. Avrupa'nın reformasyon çağı olan 16. asır, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya yönelik askeri ilerleyişinin neredeyse zirve noktasını ifade etmektedir. Protestan reformcu Martin Luther'in (1483-1546) reformasyon manifestosu olan Doksan Beş Tezi'ni ilan ettiği 1517 yılından çok kısa süre sonra Osmanlı ordusu Mohaç zaferini kazanarak Macaristan'ı ele geçirmiş (1526) ardından da Viyana'yı kuşatmıştır (1529). Hıristiyan toplum içinde ortaya çıkan reformasyon süreci ile Osmanlı'nın Avrupa üzerine yürüyüşü Doğu ve Batı toplumları arasında dini, siyasi ve kültürel açıdan çok ilginç ilişkileri içermektedir. Roma Katolik Kilisesi'ne karşı gelişen Protestan reformasyonu, baştanbaşa bütün Avrupa topraklarında yoğun bir mezhep kavgalarının

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Draç Subaşı Mehmed'in Osmanlı padişahına sunduğu
Avrupa'daki Hıristiyan reform hareketine dair gözlemlerini içeren rapor.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 7671

19 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

KATOLİK KİLİSESİ'NİN ENDÜLJANS UYGULAMASI VE PRO-
TESTAN REFORMUNA ETKİSİ

Hakan Olgun*

ÖZET

Endüljans dinsel olarak bağışlanan günahın geriye kalan dünyevi cezasının Mesih ve azizlerin faziletine dayanılarak kilise tarafından affedilmesidir. Hıristiyanlığın günah bağışlama sakramentine bağlı olarak ortaya çıkan endüljans uygulaması zaman içinde Ortaçağ Katolik Kilisesi'nin dinsel istismarına uğramıştır. Günahların dünyevi karşılıklarının para ile ödenmesi uygulamasına dönüşen bu Katolik sömürüsüne en güçlü tepki, yine bir Katolik rahip olan Martin Luther'den gelmiştir. Luther Katolik Kilisesi'nin endüljansları istismar ettiğini meşhur Doksan Beş Tezi ile ilan etmiş ve böylece Protestan reformasyonu başlamıştır. Bu nedenle kilise endüljanslarının Protestanlığın ortaya çıkışında önemli bir etkisi söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Endüljans, Martin Luther, Reform, Protestanlık

Giriş

Bütün dinler, bağlılarına uymaları gereken bir takım dinsel ve ahlaki kural ve yükümlülükler sunarak bunlara itaat etmelerini ister. Ancak yine dinler, insanların, bütün yaptırımlarına rağmen bu tür kuralları zaman zaman aşarak hata, günah ve suç işleyebileceklerini de dikkate alır. Dinler bu tür suç ve günahların ortadan kaldırılması ve insanların suçluluk ve günahkarlık duygusundan kurtulmaları için bir pişmanlık süreci tesis etmiştir. Bu süreç içerisinde günahkar insan yaptığı kötülüğün farkına vararak bir daha yapmama kararı verdiğiğinde, bağlı olduğu dininin sunduğu bağışlanma fırsatına doğru yaklaşmış olur. Dinsel tanımıyla "tövbekarlık" olarak nitelenen bu uygulamanın sonunda, günahkar insan günahlarından aklanma imkanı edinerek inandığı tanrısı ile olan ilişkisini huzur içinde sürdürme hakkı kazanır.

Günahlardan pişman olma sürecini ifade eden pişmanlık uygulaması Hıristiyanlık için de söz konusudur. Ancak Hıristiyanlık, günahkar kulu ile tanrısı arasındaki pişmanlık ve bağışlama rahmeti arasındaki

Katoliklik (110602)
Endüljans (050844)
Protestanlık (160123)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖNÜMLER

17 Kasım 2016

* Arş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. holgun@omu.edu.tr

DÜNYA DİNLERİ

YAŞAYAN DÜNYA DİNLERİ

Genel Koordinatör: Prof.Dr. Mehmet Görmez
Editör: Prof.Dr. Şücai Cündüz
Yayın Yönetmeni: Dr. Yüksel Salman
Yayın Koordinasyonu: Dr. Ömer Metekeç

Grafik Tasarım ve Redaksiyon: TN İletişim (0312. 431 28 68)
Son Okuma: Dr. Hafsa Fidan, Dr. Kayasetin Koçoğlu
Baskı Kontrolü: İsmail Derici
Baskı: Öğün Matbaacılık San. Tic. A.Ş. (0312. 645 19 10)
Ankara Fehiye Yolu 52. km. Fıstıklı / Ankara

1. Baskı: Şubat 2007

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 680
İhmi Eserler Serisi: 117

07-06-Y0003-680
ISBN 978-975-19-3081-4

Din İşleri Yüksek Kuruldu Kararı: 02.03.2006/50 ve 31.08.2006/116

© Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

İletişim Adresi
Eskişehir Yolu 9. km. Çankaya / Ankara
tel.: 0312 295 72 94 - faks: 0312 284 72 88
diniyayinlar@diyanet.gov.tr

19 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

Ortodoks Kiliselerinin çoğu, ulusal kiliselerdir; bu kiliselerin devlet ile sıkı bağları bulunmaktadır. Etnik olarak genellikle Grek, Melkit ve Slav Kiliseler olmak üzere üç ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan birinci grupta yer alan Grek Kiliseler; İstanbul Patrikliği, Yunan Kilisesi ve Kıbrıs Başpiskoposluğudur. İkinci grupta yer alan Melkit Kiliseler; İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patriklikleri ile Sina Başpiskoposluğundan oluşmaktadır. Ancak bunlar arasında Grek kökenli rahipler de bulunmaktadır. Son grubu oluşturan Slav Kiliseleri ise Rus, Sırp, Bulgar, Çek-Slovak, Polonya Kiliseleridir. Bu gruba Rumun, Gürcü ve Arnavut Kiliseleri de ilave edilmektedir.

İstanbul, İskenderiye, Antakya, Kudüs, Rusya, Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan Kiliselerinin başındakilere Patrik; Yunanistan, Kıbrıs, Arnavutluk ve Finlandiya Kiliselerinin başındakilere Başpiskopos; Çek-Slovakya ve Amerika Kiliselerinin başındakilere Metropolit; Gürcü Kilisesinin liderine ise Katolikos ve Patrik denilmektedir.

Ortodoks Kiliseler, yapıları itibarıyla kendi idarelerini yürüten bir aile gibidir. Merkezi bir otoriteleri bulunmamaktadır. Bununla birlikte her kilise iman ve sakramental komünyon bağlamında birbiriyle sıkı bir bağ ve paralellik içindedir. Doğu-Batı ayrışması, İstanbul ile Roma arasında olduğu ve bu kilisenin, eski imparatorluk merkezinde bulunduğu için farklı bir konumu, eşitler arasında önceliği bulunmaktadır. Fakat bu şeref payesi ona, diğer kiliselerin iç işlerine müdahale etme hakkı vermemektedir. Bu patrikliğin merkezi 1600 yılında taşınmış olduğu Fener semtinde bulunmaktadır. Fener Ortodoks Patrikhanesine Türkiye, on iki adalar, Yunanistan'ın Girit ve Aynaroz bölgesi manastırları ile Avrupa, Amerika ve Avustralya'daki çeşitli metropolitlik ve piskoposluklar bağlı bulunmaktadır. Türkiye'de dört metropolitlik bölgesi bulunmaktadır. Bunlar Kadıköy Metropolitliği, Gökçeada ve Bozcaada Metropolitliği, Adalar Metropolitliği ve Terkos (Tarabya) Metropolitliğidir.

Fener Kilisesine bağlı olan yurt dışındaki kiliseler ve kurumlar ise yedi metropolitliğin tabii olduğu Girit Başpiskoposluğu, on iki adalardaki dört metropolitlik, dokuz piskoposluk merkezinin bağlı olduğu Amerika Başpiskoposluğu, Avustralya Başpiskoposluğu, Yeni Zelanda, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika, İsveç, İsviçre ve İtalya Metropolitlikleri ile başta Yunanistan'daki Aynaroz ve Patmos olmak üzere dünyanın değişik yerlerindeki manastır ve eğitim merkezleridir.

Protestanlık (160123)

Patrikhanenin başında patrik, onun altında ise patriğin seçiminde oy hakkı bulunan sen sinod (kutsal meclis) yer almaktadır. Patrikhanenin işleri ise başında bir metropolitin bulunduğu komisyonlarca yürütülmektedir. Patrik seçimi, temeli İslahat Fermanı'ndan sonra, 1862'de hazırlanan Rum Patriklik Nizamı ve 6 Aralık 1923 tarihli valilik tezkesine dayanan bir prosedürle sen sinod (kutsal meclis) tarafından yapılmaktadır. Hâlen faal olan dört metropolitlik bölgesi metropolitlerinin de arasında yer aldığı on iki kişiden oluşan bu meclis, valiliğin onayladığı liste içerisinde yer alan isimlerden birini patrik olarak seçer.

C. Protestanlık

Hakan OLGUN
Dr. • Diyanet İşleri Başkanlığı

Protestanlık, Ortodoks ve Katolik Kiliselerinin dışındaki birçok grup ve oluşumu içeren geniş bir Hıristiyan mezhebini ifade etmektedir. Doktrin ve uygulamalarıyla, ana bünyeyi oluşturan Roma Katolik Kilisesinden önemli farklılıkları bulunan Protestanlığın kökleri 16. yüzyıl dinsel reformuna dayanmaktadır. Protestanlıkta Kilise karşıtı reformasyonun temelini, Katolik Kilisesinin başında bulunan papanın ve ruhban sınıfının dinsel konum ve yetkilerinin dışına çıkarak siyasal ve seküler amaçlar peşinde oldukları ve Hıristiyan halk üzerinde dünyevi bir hegemonya kurdukları inancı oluşturmaktadır. Papalığın yanılmaz ve sorgulanmazlığı, kilise içi hiyerarşi, din adamlarının Hıristiyan halkın ibadet ve günah bağışlama süreçlerindeki istismaları, kutsal metnin Hıristiyan halktan uzak tutulması ve kilise kurumu ile papalığın din ile uyuşmayan dünyevi kazanımlar hevesinde olduğu eleştirileri bu dönemde bir reform ihtiyacının sebeplerinden sayılabilir. Hıristiyanlıkta reform çağı olarak nitelenen bu yüzyılda Martin Luther, Ulrich Zwingli ve John Calvin öncü reformcular olarak bilinmektedir. Bu reformcuların öğretileri Protestan teolojinin temel doktrinlerini oluşturmuştur.

a. Lutherçanizm

Martin Luther (1483-1546) Katolik manastırlarda eğitilmiş, kilise hiyerarşisinde papazlığa kadar yükselmiş ve kilise okullarında Katolik

160123

DIA

PROTESTANLIK

Madde Yayınlandıktan Sonra Gelen Doküman

21.08.2017

Varul, Matthias Zick

After heroism: religion versus consumerism. Preliminaries for an investigation of Protestantism and Islam under consumer culture .-- 2008 ISSN: 0959-6410 : Islam and Christian-Muslim Relations, vol. 19 ii pp. 237-255, (2008)

Christianity & Christians | Consumerism & consumers | Commerce / trade

Madde Yayınlandıktan Sonra Gelen Doküman

21.08.2017

Tworuschka, Udo

Analyse der evangelischen Religionsbücher zum Thema Islam .-- Georg-Eckert-Institut, Brunswick, 1986 :

Education | Textbooks & schoolbooks | Attitudes to Islam & Muslims | Germany - 20th century

STUDIES IN THE HISTORY
OF CHRISTIAN MISSIONS

Judith M. Brown and Robert Eric Frykenberg, *Editors*
Christians, Cultural Interactions, and India's Religious Traditions

Robert Eric Frykenberg
*Christians and Missionaries in India:
Cross-Cultural Communication since 1500*

Susan Billington Harper
*In the Shadow of the Mahatma: Bishop V. S. Azariah
and the Travails of Christianity in British India*

D. Dennis Hudson
*Protestant Origins in India:
Tamil Evangelical Christians, 1706-1835*

Andrew Porter, *Editor*
The Imperial Horizons of British Protestant Missions, 1880-1914

Brian Stanley, *Editor*
Christian Missions and the Enlightenment

Kevin Ward and Brian Stanley, *Editors*
The Church Mission Society and World Christianity, 1799-1999

256868

Protestanlık (160123)

The Imperial Horizons of British
Protestant Missions, 1880-1914

Edited by

Andrew Porter

12 Ocak 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKUMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	256868
Tas. No:	266 IMP-H

WILLIAM B. EERDMANS PUBLISHING COMPANY
GRAND RAPIDS, MICHIGAN / CAMBRIDGE, U.K.

2003

6063 KARK, Ruth & FRANTZMAN, Seth J. Missions,
territories, and boundaries in the Middle East and
Japan: Occidental cooperation and competition.
Protestantlık
160123 *AJAMES*, 27 ii (2011) pp. 1-27. On the role of the
Protestant missions in Japan and Middle East in 19th
century. Abstract(s): Japanese.

01 Mayıs 2019

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN BİRDÜŞMAN

6378 *Orientbegegnungen deutscher Protestanten in der* *Protestantik*
frühen Neuzeit. Hrsg. Markus Friedrich und
Alexander Schunka. Frankfurt am Main:
Klostermann, 2012 (Zeitsprünge, 16 1/2). 151 pp. 160123

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRAÇE EN DOKÜMAN

22 Ekim 2018

PROTESTANLIK

-
- 1 MUSTAFA NUMAN MALKOÇ, Günümüz türkiye'sinde protestanlık, Marmara Üniversitesi, Doktora, 2006

  - 2 SERHAN AKCAOĞLU, Baptistler ve toplumsal model anlayışları (İstanbul örneği), Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2005

  - 3 MUSA GELİCİ, Protestan iş ahlakı ile ahilik iş ahlakının karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007

MADDE YAYIMLANDIKTAN
GELEN DOKÜMAN

21 Eylül 2014

152 HIDİR, Özcan. The historical background of
Lutherian Protestantism from an Islamic perspective
and Martin Luther's view of the Qur'an, the Prophet
Muhammad and the Turks. *Journal of Rotterdam
Islamic and Social Sciences*, 3 i (2012) pp. 13-34.

Luther
120306
Protestantlık
160123

^{160123, Protestantik}
Protestanten im Orient. Hrsg. Martin Tamcke, Arthur
Manukyan. Würzburg: Ergon, 2009 (Orthodoxie,
Orient und Europa, 1). 209pp.

- 1811 ^{160123, Protestantik} GUSTRAU, Maibritt. Zwischen Reich Gottes und
dem "Größeren Deutschland": Paul Rohrbachs
Bemerkungen zum orientalischen Christentum in
seinem Reisebericht "Im Lande Jahwes und Jesu"
von 1901. *Protestanten im Orient*. Hrsg. Martin
Tamcke, Arthur Manukyan. Würzburg: Ergon, 2009,
(Orthodoxie, Orient und Europa, 1), pp.149-161.
-

- 160123
- 331 PIKKERT, Peter. *Protestant missionaries to the Middle East: ambassadors of Christ or culture?* Hamilton (Canada): WEC Canada, 2008. 226pp. *Protestant*

- 2327 PSCHICHHOLZ, Christin. Considerations of the correlations between social welfare, missionary activities and foreign policy: German Protestant communities in Istanbul and Izmir and the diaspora care. *The social dimension of Christian missions in the Middle East: historical studies of the 19th and 20th centuries*. Ed. Norbert Friedrich, Uwe Kaminsky, Roland Löffler. Stuttgart: Steiner, 2010, (Missionsgeschichtliches Archiv: Studien der Berliner Gesellschaft für Missionsgeschichte, 16), pp.191-203. [Ottoman Empire.] *Protestantlike* 160123

Protestanlık

3451 BADR, Habib, 'American Protestant Beginnings in the Middle East, 1820-1865'. *Theological Review* (Beirut, Lebanon), 14:2, 1993, pp.63-86

BELEKİM 1996

16 ARALIK 1993

160123 PROTESTANLIK

FARAH, Caesar E., 'Protestantism and Politics: The 19th Century Dimension in Syria', in: David Kushner (ed.), *Palestine in the Late Ottoman Period*. Leiden: E.J. Brill, 1986, pp.320-40.

2432 JURAN, Ömer. Protestant missionary activities in Turkey during the late Ottoman and the early republican periods. *The great Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 1: *Politics*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.513-519

Misyonerlik

Protestanlık

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

230 Was jeder vom Islam wissen muss. Hrsg. vom Amt der Vereinigten Evangelisch-Lutherischen Kirche Deutschlands. 7., aktualisierte Aufl. Gütersloh: Gütersloher Verlag-Haus, 2007. 264pp. [First published 1990.]

27 HAZ 2010

160123 PROTESTANLIK

1586. Smid, Marikje: Deutscher Protestantismus und Judentum 1932-33: Dietrich Bonhoeffers Wendung gegen die Diskriminierung des Judentums zu Beginn des Dritten Reiches / vorgelegt von Marikje Smid. - 1989 Heidelberg, Univ., Diss., 1989 US 89.5183.4
1. Die Situation der deutschen Juden vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zum Beginn des Dritten Reiches. - 1989. - II, 275 Bl. US 89.5183.4-1
2. Die Abweisung des Deutschen Judentums in der Protestantischen Theologie und Kirche 1932-33 und Dietrich Bonhoeffers Wendung zur Opposition in Kirche und Staat. - 1989. - Bl.276 - 624 US 89.5183.4-2
3. Beiheft. - 1989. - III, 171 Bl. US 89.5183.4-3

09 OCAK 1994

BOHNSTEDT, J. W.

The infidel scourge of God: the Turkish menace as seen by German pamphleteers of the reformation era.

Trans. Amer. Philos. Soc. 58, part 9 (1968), pp. 1-58

Protestanlık ?

2422. Chancellor, James D.: A comparative approach to religious fundamentalism: Egyptian Sunni Islam and American Protestant Christianity / by James Darrell Chancellor. - 1988. - 267 S. Duke Univ., Diss., 1988 I G 1932

09 NISAN 1994

04 EKİM 1995

TARİKAT 'ILM

14501. a. 38

Protestanlık

كتاب تعليمية كاثوليكية للبروتستانت

Tarikat 'ilm li-ajl al-brütistāniyīn. [A manual of Catholic instruction for Protestants. Translated from the Italian by Martin, a monk of the Basilian monastery of St. John the Baptist at Shuwair, Lebanon.] pp. 510.

[Rome] 1843.

8°.

-SURIYE -OSMANILAR -160123 PROTESTANLIK

FARAH, Caesar E., 'Protestantism and Politics: The 19th-Century Dimension in Syria', in: David Kushner (ed.), *Palestine in the Late Ottoman Period*. Leiden: E.J. Brill, 1986, pp.320-40.

01 ARALIK 1993

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

07 HAZ 2009

5365. Smid, Marikje: Deutscher Protestantismus und Judentum 1932-33: Dietrich Bonhoeffers Wendung gegen die Diskriminierung des Judentums zu Beginn des Dritten Reiches / vorgelegt von Marikje Smid. - 1989 Heidelberg, Univ., Diss., 1989 US 89.5183.4
1. Die Situation der deutschen Juden vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zum Beginn des Dritten Reiches. - 1989. - II, 275 Bl. US 89.5183.4-1
2. Die Abweisung des Deutschen Judentums in der Protestantischen Theologie und Kirche 1932-33 und Dietrich Bonhoeffers Wendung zur Opposition in Kirche und Staat. - 1989. - Bl.276 - 624 US 89.5183.4-2
3. Beiheft. - 1989. - III, 171 Bl. US 89.5183.4-3

YAHUDILIK PROTESTANLIK

109 BAKTIAYA, Adil. Syrian Protestant College's struggle legitimacy as reflected in archival sources. *International Review of Turkology*. 1 ii (2008) pp.25-40. [Medical school established in Beirut in 1866 by American missionaries.]

Protestanlık Suriye

09 NISAN 1994

s.Ü. İlahiyat

1987. Dinler Tarihi Hasan EKİCİ

08 OCAK 1992
Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Martin Luther ve Luthercilik Hareketleri 160123 PROTESTANLIK

4. Lisans Tezi 131 sayfa.
1987, 484 sayfa

13 OCAK 1992

88-962677
Le Chatelier, Alfred, 1855-1929.
[La conquête du monde musulman.
Arabic]
(Ghārah 'alā al-'Islam al-Islāmī)
الفتارة على العالم الاسلامي /
تأليف ا.ل. شاتلييه
La conquête du monde musulman / A. Le
Chatelier ; لخصها ونقلها الى العربية
- محب الدين الخطيب ، مساعد الوافي -
بيروت : مكتبة اسامة بن زيد ،
[198-]

93 p. ; 24 cm.
Title page partially vocalized.
£35.00
1. Missions to Muslims. 2. Protestant
churches--Missions.
I&S--Islamic Hist.

197

TARİH

CARDAILLAC, L. Morisques et Protestants.
And. 36(1971), pp. 29-61.

Morisques ve Protestanlar

28 MAYIS 1993

MADDE YATIRILMIŞTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 HAZ 2007

107 ANDERSON, Betty S. Liberal education at the
American University of Beirut (AUB): protest,
Protestantism, and the meaning of freedom. *Liberal
thought in the Eastern Mediterranean: late 19th century
until the 1960s*. Ed. Christoph Schumann. Leiden: Brill,
2008, (Social, Economic and Political studies of the
Middle East and Asia, 104), pp.88-120. [1897-1950s.]

Protestanlık

0102 Cooper, Barbara M.
Evangelical christians in the Muslim
Sahel / Barbara M. Cooper. -

Bloomington ; Indianapolis : Indiana
University Press, cop. 2006. - XII,
462 p. : il. ; 24 cm

Bibliografía: p. [435]-453

ISBN 0-253-34739-4

1. Cristianismo y otras religiones -
Islamismo - África 2. Misiones -
Níger I. Título.

28(66/67)

266(662.6)

ICMA 4-53754 R. 59708

02 AGU 2007

Protestanlık

Konya'da protestanlık. (Matbuattan iktibas)

S. Müstekim, VI, sy. 150, s. 318-319

1444 SABRA, G., 'Protestantism in the Mid-
dle East: A Colonial Phenomenon. Western
Transplant or ...?' *Theological Review* (Beirut,
Lebanon). 14:1. 1993, pp.22-39

Protestanlık

04 EKİM 1999

TIBAWI, A. L.

The genesis and early history of the Syrian
Protestant College.

American Univ. Beirut Festival book, 1967, pp.
257-294; also in MEJ 21(1967), pp. 1-15, 199-212.

Suriye Protestan Koleji'nin
menşei ve ilk tarihi.

7

PROTESTANTISM AND POLITICS:
THE 19th CENTURY DIMENSION IN SYRIA

DN 95941

The wedding of church to politics is a recurrent phenomenon in the Middle East, encouraged in Ottoman times by the *millet* structure. The patron system tolerated by Ottoman sultans gave "friendly" European powers access to Ottoman Christian subjects, but, as the 19th century approached, this arrangement became increasingly detrimental to Ottoman administrative efforts in the Syrian region. France was closely attached to Uniate Christians and Russia to the Greek Orthodox community. By the fourth decade of the century, Great Britain had become the leading power in the Levant but had no ready-made Christian protégés in that region.

The Anglo-Prussian Entente

It was not long before the leading Protestant powers, Great Britain and Prussia, appreciated the importance of having a Protestant presence in Syria, preferably anchored in Jerusalem. Until this time Great Britain had remained more or less uninvolved in local religious affairs. But in a land where religion and nationality were considered synonymous, political issues could rarely be separated from the religious.

In 1841 the Colonial Bishopricks Fund was established with the blessing of the Archbishop of Canterbury. It authorized a permanent mission in the Mediterranean region, preferably in Jerusalem where Protestant missionary societies had been active for some time.¹

The Earl of Shaftesbury and King Frederick IV were moved by genuine religious conviction to promote a bishopric in Jerusalem. From his study of the Scriptures, Shaftesbury had concluded that the time was ripe for the Jews to return to Palestine. Palmerston, the foreign secretary at that time, was more a student of *realpolitik* than of religious Zionism and to win support for Shaftesbury's scheme he couched it in financial and commercial terms.²

Frederick had a childhood dream of restoring Christian unity with the Holy Land serving as the rallying point. To that end he wished to see a Protestant community emerge in Syria with the same rights and privileges accorded the Uniate and Greek Orthodox Churches and the Jewish community. The king was thinking in terms of a united nondenominational Protestant Church when he dispatched Charles Brunson, an experienced diplomat, to London to willingly accepted his proposal in July 1841. Little did Brunson know that Palmerston's enthusiasm stemmed from his appreciation of the political advantages that the proposed bishopric for a nonexistent

¹The two principal societies committed to promoting Protestantism in the Syrian region were the Church Missionary Society established in 1799 and the London Society for Promoting Christianity among the Jews founded in 1809. See Tibawi, *British Interests*, p. 5.

²Hodder, p. 310.

DN. 95964

PROTESTANTISM AND BRITISH DIPLOMACY IN SYRIA

The first twelve months following the arrival of the American Protestant missionaries to the shores of Syria, the eastern Mediterranean haven of religious dissidence, constituted the "bright spring time of the mission" as one observer put it.¹ Soon thereafter in 1824 the ecclesiastical authorities of the Maronites, "Romanists," and Uniat Melchites awoke to the danger threatening them and began to resent their presence. The reason for the short honeymoon is not difficult to perceive: when the missionaries took stock of the situation it soon dawned upon them that they could function in one of two ways, "either silently in the bosom of native churches to revive religion or attempt a reformation of rites and ceremonies."² They chose the second course, and the end result was both hostility to their activities and a feeble Protestant community at best, unable to survive without outside protection and support.

The Maronite patriarch carried the banner of resistance from the outset, having as early as 1824-25 secured the earliest firman from the sultan forbidding the distribution of their religious texts in Turkey. It was followed by the first arrests of the distributors in Jerusalem in response to the governor's orders. By his edict that year, renewed periodically thereafter and most strongly restated in 1829, the patriarch forbade his communicants under threat of excommunication from receiving or providing shelter to the Americans or rendering any service or help to them whatsoever "so that they might be able to remain in these parts."³ The Protestant mission thus came to realize that reformation of the eastern churches from within was doubtful in the face of strong resistance from the custodians, and if it was not to dissolve itself it "had to prepare for war with the hierarchy and to aim at an independent Protestant church organization."⁴ That is where the support of a sympathetic power eventually became a necessity.

The following fifteen years were not conducive to the work of the mission: the years 1820-1830 were filled with the Greek War of Independence, with Beirut being first besieged by the Greeks and then assailed by Vali 'Abdallâh Paşa's troops, compelling missionaries to carry on their work in Malta instead. Then came the Egyptian occupation of Syria which gave them momentary reprieve; but with the counteroffensive launched jointly by the Porte and the Quadruple Alliance to recover Syria, once more the exigencies of war drove them away, this time to Cyprus. Yet the events that drove the Egyptians out placed the British firmly in the driver's seat in arbiting the future affairs of Syria, and thus the cast of characters was now complete for the drama that soon unfolded.

Newly arrived on the scene with their prestige riding high in Istanbul, the British rightly sought not to commit themselves at first to any one of the numerous feuding factions. They endeavored rather to support what their Victorian morality decreed as correct and proper, keeping in mind, naturally, Britain's overall objectives in this part of the world. Had her representatives in Syria held on to such principles, the history of that country might have been radically different in the decades to follow.

¹Julius Richter, *A History of Missions in the Near East* (Edinburgh and London, 1910), 187.

²A. L. Tibawi, *American Interests in Syria* (Oxford: Clarendon Press, 1966), p. 99.

³Richter, *A History of Missions in the Near East*, p. 188.

⁴*Ibid.*, p. 189.

İçindekiler

6

Yayıncının Notu

MAKALELER

11

MEHMET SAİD HATİBOĞLU
Seleften Beklenen

21

BAKİ ADAM
Yahudi Fundamentalizmi

33

MAHMUT AYDIN
Batı Hıristiyan Düşüncesinde Fundamentalist Hareketin Öyküsü

57

MEHMET ALİ BÜYÜKKARA
*"Biz Artık O Sapkınlardan Değiliz":
Seleflerin Seleflerden Teberrileri Üzerine Değerlendirmeler*

77

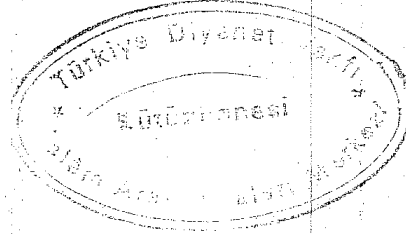
SALİH ÖZER
Selefi Düşüncede Nakil/Rivayet Algısı: İbn Teymiyye Örneği

97

METİN ÖZDEMİR
*Selefi Akıl Kozmik Sistemi Anlamadaki Yöntem Sorunu
-Örnek Bir Olay Bağlamında Değerlendirme-*

117

MUSTAFA ÖZTÜRK
İslami Kökenciliğin Bir Tezahürü: Mealcilik

*Hıristiyanlık
- Protestanlık*

139

MEHMET HAYRİ KIRBAŞOĞLU
Maziden Atıya Selefi Düşüncenin Anatomisi

SORUŞTURMA

162

MEHMET PAÇACI

168

İLHAMİ GÜLER

171

SÖNMEZ KUTLU

181

HASAN KARACA
Kökencilik Üzerine

187

MEHMET VURAL
İslami Kökencilik Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi

207

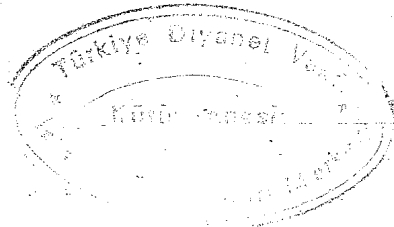
ERKAN YAR
Kur'an'ın Ahiretle İlgili Anlatılarında Simgesellik

KLASİK METİN

231

EROL GÜNGÖR [1938-1983]
İslam'ın Bugünkü Meseleleri

- Nielsen, M. E. & Fultz J. (1995).** Further examination of the relationships of religious orientation to religious Conflict. *Review of Religious Research*, 36, 369-381.
- Nielsen, M. E. (1998).** An assessment of religious conflicts and their resolutions. *Journal For the Scientific Study of Religion*, 37, 181-190.
- Nursi, S. B. (Tarihsiz).** *Sözler*. İstanbul: Ensar Neşriyat
- Ok, U. (1997).** *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Ok, U. (2002).** Challenges of Studying Religion at University Level: an inquiry into stress experienced by Turkish Muslim theology students in their thinking about religion. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Birmingham, Birmingham, UK.
- Oser, F. and Reich, K. H. (1987).** The challenge of competing explanations: the development of thinking in terms of complementarity. *Human Development*, 30, 178-186.
- Öncül, R. (200).** *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü: Dizinler*. İstanbul: M.E.B Yay.
- Öztürk, H. (1992).** *Ergenlerde din duygusu ve Allah inancının boyutları*. M.E.B. Din Öğretimi Dergisi, 32, 44-55.
- Özdemir, Z. (2004).** Ergenlerde dini konulara ve dini çoğulculuğa karşı tutum: Sivas ili örneği. Basılmamış Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye
- Parks, S. (1986).** *The Critical Years: the young adult search for a faith to live by*. San Francisco: Harper & Row, Publishers.
- Piker, S. (1971).** The problem of consistency in Thai religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 11, 211-229.
- Rector, L. J. (1986).** *Toward a Phenomenology of the Experience of Religious Doubt*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Boston University. Boston, USA.
- Rodriguez, E. M. & Ouellette, S. C. (2000).** Gay and lesbian Christians: homosexual and religious identity integration in the members and participants of a gay-positive church. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39, 333-347.
- Rokeach, M. (1960).** *The Open and Closed Mind: investigations into the nature of belief systems and personality systems*. New York: Basic Books.
- Simon, L., Greenberg, J. & Brehm, J. (1995).** Trivialization: the forgotten mode of dissonance reduction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 247-260.

D 8 KASIK 2007

-Katolik
-Protestanlık

Katolik Tiranlığından Protestan Teokrasisine: John Calvin ve Genevre Modeli

Mustafa BIYIK*

ABSTRACT

From the Catholic Tyranny to the Protestant Theocracy: John Calvin and the Genevan Pattern

Reformation consists of three main streams with their specific characteristics. They are Lutheran, Reformed and Radical. That is the cause of why the Reformation doesn't be evaluate as a unique homogeneous movement. In this paper, I would like to evaluate John Calvin as the most important reformer of Protestantism in the context of individual rights and liberty, presenting patterns in his Geneva. I try to show how Calvin transformed the city from the city of semi-Protestantism to the city of God. He put civil authority under religious hegemony. He made no tolerance. He gave no liberty. Many people damned as guilty and prisoned, exiled or burned. He nicknamed as "tyrant of Geneva".

Reformation is a fundamentalist movement by going to the early Christian community and offering fundamental Christian aspects. Whatever reformed ring is taken as a model for religious reformation, it exposes very important problems, especially in relationship between religion and state.

KEYWORDS: John Calvin, Calvinism, Reformed Church, Reformation, Protestantism, theocracy, fundamentalism, Geneva,

Giriş

Katolik Kilisesi'nin söylem ve uygulamalarına tepki olarak ortaya çıkan Reformasyon, on altıncı asrın en önemli olayıdır. Kilise, Orta Çağ boyunca halk ve idarecilere din adına dayattığı çok geniş yelpazedeki uygulamalarını sıkı bir şekilde takip etmiş, aykırı söylem ve davranış içerisinde olanları sert biçimde cezalandırmıştır. Papa IX. Gregorius (1227-1241) zamanında ilk olarak Fransa'da kurulan ve ardından tüm Avrupa'ya yayılan Engizisyon Mahkemeleri, Kilise'nin öğretilerini sürdürmesine ve ona gelebilecek iç ve dış tehditleri engellemesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Neticede, Orta Çağ boyunca çok sayıda kişi görüş ya da uygulamaları nedeniyle kendilerini bu mahkemelerin huzurunda bulmuş ve yapılan yargılama sonucunda canlı canlı topra-

* Dr., Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, biyik@gazi.edu.tr

GÜNÜMÜZDE HIRİSTİYAN ÖKÜMENİZMİ

Doç. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU*

Giriş

Hıristiyanların büyük çoğunluğunun, her bölünmeden sonra tekrar birleşme arzusunu taşıdıklarını ve eylemde bulduklarını söylemek mümkündür. Özellikle, Doğu Batı Kiliselerinin ayrılmasından sonra, Hıristiyan dünyasında tekrar birleşme yönünde ciddi çabalar olmuştur. Bu çabaların, Floransa konsilindeki gibi -kısa zaman sonra hemen bozalsa da- anlaşma ile sonuçlandığı da görülmüştür. Ancak, tarihteki birleşme ile ilgili gösterilen gayretler, hiçbir şekilde günümüzde Ökümenizm olarak adlandırılan olay ile kıyaslanacak boyuta ulaşamamıştır.

Ökümenizm, modern çağda, farklı mezheplere bölünmüş durumda bulunan Hıristiyanları birleştirmek için yapılan faaliyetleri belirten bir kavramdır.¹ Ökümenizm, Hıristiyanlar açısından XX. Yüzyılın en büyük olayı olarak görülmektedir. Nitekim Hıristiyan yazarlar, Ökümenizmi, "Kopernik devrimi", "çağın keşfi" gibi sıfatlarla nitelemektedirler. Bununla beraber, Ökümenizme karşı çıkan Hıristiyan guruplar da bulunmaktadır. Bu gurupların, ökümenik çalışmaları engelleyecek güç ve etkileri olmadığından bu tebliğ çerçevesinde onlardan bahsedilmeyecektir.

Ökümenizm, Hıristiyanların çoğunluğu tarafından yüceltilmesine rağmen bunun fazla abartılmaması gerektiğini ve artık, Hıristiyanlık tarihinin geçilmiş bir safhası olduğunu düşünenler de vardır. Ökümenizmi bir sapma olarak görenler bulunduğu gibi, bütün Hıristiyan mezheplerini aynı kapta toplayarak, özelliklerini kaybettirip senkretizme götürecek bir olay olarak algılayanlar da vardır. Ayrıca Hıristiyanlar arasında, Ökümenizmi, diğer din ve inançlar karşısında güçlü bir Hıristiyan cephe oluşturmak için desteklediğini açıklayanlar da bulunmaktadır.²

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı

1 Rene Beaupere, L'Oecumenisme, Editions Paulienes, Montreal, 1991, 13.

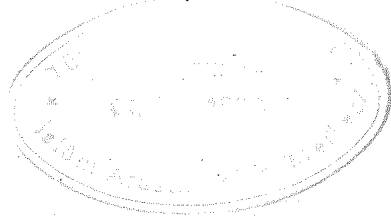
2 Bkz., Beaupere, 10.

Ankara Tarihi Anabilim Dalı
9-10 Haziran 2000 Ankara

* Devamı: "Ortodokslik" başlıklı sayfa.

maması, siyasi bir amaç için dini yorumlardan uzak durulması, dinin siyasallaştırılmaması da üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Günümüzde, Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar, Hıristiyanlardan farklı inançlara sahip oldukları için özel kısıtlamalara, sorgulamalara, ithamlara, ayrımcılıklara ve baskılara maruz kalmaya başlamıştır. Batı ülkelerindeki Müslümanlara karşı takınılan tutum, Batı'da Engizisyon düşüncesinin tekrar uyanmaya başladığının göstergesi olarak değerlendirilmeli ve buna karşı önlem alınmalıdır.

Protestan Teolojide Şiddet Güdüleri ve İslam Terörü Algısı

Hakan OLGUN*

ABSTRACT

The Violence Motives in the Protestant Theology and the Perception of Islamic Terror. This article traces the theological roots of religious terror within the Protestant doctrines in the past and the present. It points out that Protestant reformers have encouraged the theological violence against their belief-opponents. Now, some rather radical Protestant groups are employing terrorist attitudes against their opponents. Also this paper investigates the phobia of Islamic terror in the Christian minds. In Western Christian mind, Islam is described as a main source of the religious terror. In this article it is emphasized that it is so dangerous considering Islam as a source of terrorism since this sort of enterprise animates the historical anxiety about religious terror in the mind of western Christians against the Muslim world.

KEY WORDS: Protestant Thought and Terrorism, Christian Identity, Islamic Terror.

GİRİŞ

Tarih boyunca ortaya çıkan dinler, insanlığa genellikle hem bireysel hem de toplumsal huzur ve barışı vaat etmiştir. Dinlerin diğer insanlar tarafından kabul edilmesi, vaat ettikleri "dinsel kurtuluş" müjdesi kadar bu dünya yaşamında sağlayacakları mutluluk ortamıyla ilişkilidir. Bununla birlikte dünya tarihi, dinsel gerekçelerle işlenmiş sayısız şiddet, vahşet ve katliamlarla doludur. O halde, genel anlamda barış ve huzur vaat eden dinler, bağlıları tarafından kendi inancına mensup olmayanlara yönelik şiddet uygulama hakkı görerek tutucu bir tarzda yorumlanmakta ya da teolojileriyle şiddet eylemlerinin kaynağı olmaktadır. Aslında dinsel şiddet eylemlerinde her iki unsur da söz konusudur.

11 Eylül saldırıları batı toplumunda, din ve terör unsurlarını bir arada yaşadıkları nadir olaylardan bir gibi yansıtılmış ve batı halkının oldukça gizemli ve yabancı bir şiddet tehdidi altında oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Halbuki batı dünyası din ile terör ve şiddet ilişkisinin oldukça yoğun bir şekilde kurulduğu bir dinsel tarih geçmişine sahiptir. Hıristiyanlık tarihi boyunca, Hıristiyanlığın teolojik yorumları doğrultusunda ve dinsel gerekçeli pek çok şiddet eylemine şahitlik edilmiştir. Bu yüzden Hıristiyan toplumunda

* Ar. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

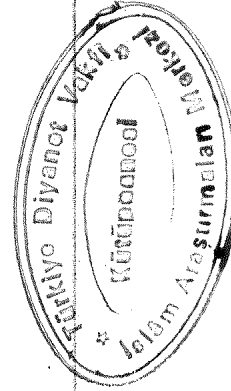

المجلد

الأخلاق البروتستانتية وروح الرأسمالية قراءة عربية

حسن حنفي

Protestanlık

D3294

كثيراً ما يظن الناس، خاصة إذا كانوا من المؤمنين الأتقياء الذين لم يبلغوا قدراً معيناً من الثقافة أو الذين بلغوا هذا القدر ولكنهم عاشوا بشخصيتين منفصلتين: الأولى لا تتعدى الإيمان العامي، والثانية تنحصر في الثقافة لذاتها أو الذين بلغوا حداً كبيراً من الوعي الفكري والسياسي يجعلهم يرفضون أي إعادة نظر في الدين وبيقون عليه بمفهومه التقليدي حتى يمكن الاستغناء عنه وتركه ضمن المأثورات الشعبية والبدء بالعلم الحديث أو بالأيدولوجية العلمية - كثيراً ما يظن هؤلاء أن الدين هو مجموعة من العقائد تحوم حول الغيبيات التي يُعطي لها نفس في نفس الوقت وجود عيني. ولكن بعد تقدم العلوم الإنسانية خاصة في البلاد المتقدمة، وبعد احتياجنا نحن في البلاد النامية إلى إقامة هذه العلوم لحل مشاكلنا المعاصرة، أصبح الدين أحد موضوعاتها، يمكن دراسته في علم النفس الفردي أو في علم النفس الاجتماعي، أو في علوم التاريخ - علم الأساطير المقارنة مثلاً - أو في تاريخ الفن، أو في تاريخ الحركات السياسية... الخ.

♦ باحث وأكاديمي من مصر .

81-103

- 25- انظر الموعظة على الجبل في الأناجيل الأربعة.
- 26- إنجيل متى، إصحاح ١٠، عدد 12.
- 27- إنجيل لوقا، إصحاح 13، عدد 29-27.
- 28- سورة آل عمران، آية 68.
- 29- سورة آل عمران، آية 42.
- 30- إنجيل لوقا، إصحاح 1، عدد 46-48.
- 31- سورة مريم، آية 32.
- 32- إنجيل متى، إصحاح 1، عدد 1-16.
- 33- سورة آل عمران، آية 33-34.
- 34- انظر رسالة يعقوب، إصحاح 1، عدد 23-27.
- 35- رسالة بولس إلى أهل رومية، إصحاح 3، عدد 21-26.
- 36- رسالة يعقوب، إصحاح 2، عدد 14-24.
- 37- سورة آل عمران، آية 68.
- 38- سورة المائدة، آية 18.
- 39- سورة البقرة، آية 113.
- 40- سورة المائدة، آية 68-69.
- 41- سورة البقرة، آية 135-137.
- 42- سورة البقرة، آية 177.
- 43- إنجيل يوحنا، إصحاح 14، عدد 26.
- 44- إنجيل متى، إصحاح 3، عدد 11.
- 45- إنجيل يوحنا، إصحاح 15، عدد 26.
- 46- إنجيل يوحنا، إصحاح 14، عدد 29.

29 MAVIS 2008

The Protestant Ethic

The Protestant ethic had a profound impact on the emergence of capitalistic societies and the way in which they treated the natural environment. In the first comprehensive study of the significance of this ethic for the growth of capitalism, Max Weber, in *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, sought to establish a relationship between Calvinistic religious beliefs and a capitalistic mentality of which the bourgeoisie from Calvinistic churches were the leading exponents. While there have been various criticisms of his position, what is often missed is that Weber was not claiming that religion was the *only* important factor in the rise of capitalism, but that he was singling out this religious element for examination in his explanation.

According to Weber, these religious beliefs produced a certain type of personality with a high motivation to achieve success in worldly terms by working diligently to create and accumulate economic wealth. But this wealth was not to be pursued for its own sake or enjoyed in lavish consumption, because the more possessions one had, the greater was the obligation to hold these possessions undiminished for the glory of God and increase them through relentless effort. A worldly asceticism was at the heart of this ethic, which gave a religious sanction to the acquisition and rational use of wealth to create more wealth.

This notion of the Protestant ethic was of particular importance in American society as capitalism developed. It was an ingenious social and moral invention that offered a moral framework for the early stages of capitalism, emphasizing both the human and capital sources of productivity and growth, and in this sense offering the first supply-side theory. It emphasized the human side of production through hard work and the aspect of the calling, but it also advocated that people should not only work hard, but that the money they earn in the process should also be put to work. Inequality was thus morally justified if the money earned on capital was reinvested in further capital accumulation which would benefit society as a whole by increasing production and creating more economic wealth.

The Protestant ethic proved to be consistent with the need for the accumulation of capital that is necessary during the early stages of industrial development. Money was saved and reinvested to build up a capital base. Consumption was curtailed in the interests of creating capital wealth. People dedicated themselves to hard work at disagreeable tasks and justified the rationalization of life that capitalism required. All of this was a major shift away from the behavior and general type of conceptual frame that informed medieval agrarian society.

Embedded in the Protestant ethic is the moral imperative both for the maximization of production and for the

minimization of consumption. The new ethic thus pressured equally toward effective production and efficient consumption, which while sustaining maximum productivity, also maximized savings and potential investment capital. But, of perhaps even deeper significance is the fact that while the Protestant ethic contained a moral limit on consumption in the interests of generating more economic wealth and building up a capital base to increase production, it made the pursuit of wealth an end in itself, and allowed for exploitation of both humans and nature in the interests of increasing economic wealth. In a practical sense, this ethic may have served as a moral cover for behavior motivated by nothing more than greed. While obviously consumption had to increase with the production of more and more goods and services, the emphasis was on the production of wealth rather than consumption.

And, as religious ties were loosened, as the Protestant ethic gave way to the more general work ethic, even a religious justification lost its moorings and with it whatever moral constraints on consumption it may have provided. With the purposes and meanings provided by this moral matrix no longer relevant to a consumer culture that emphasizes instant gratification and increased consumption, not only production but also consumption became ends in themselves divorced from any broader or larger moral purposes. Thus there has been progressively more waste produced needing disposal, more pollution generated, and more resources used, all to support a growing consumer culture.

The Protestant ethic thus constituted a moral framework that informed the development of capitalism and provided a legitimacy for its existence by offering a moral justification for the pursuit of wealth and the distribution of income that were a result of economic activity within this system. This ethic contributed to rapid economic development and exploitation of resources, both human and natural, in the interests of increasing economic production. Weakening of this ethic and its inherent restrictions on consumption resulted in both production and consumption becoming ends in themselves, with little or no thought given to the environmental consequences of such activities. This ethic emphasized the accumulation of material capital and provided no restriction on the depletion of natural capital, and this disregard of natural capital pervaded the consumer culture to which it contributed. Only in recent years, when the consequences of such depletion of natural capital could no longer be ignored, have environmental concerns emerged as important considerations.

However, environmental concerns about resources that are becoming more and more depleted and waste material that is becoming more and more difficult to dispose of run headlong into the cultural values related to increased consumption and immediate gratification. The ethics

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

The Encyclopedia of Religion and Nature

Volume 1

Bron R. Taylor
Editor-in-Chief
The University of Florida

Jeffrey Kaplan
Consulting Editor

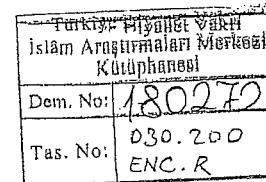
The University of Wisconsin Oshkosh

Executive Editors

Laura Hobgood-Oster
Southwestern University
Austin, Texas

Adrian Ivakhiv
University of Vermont
Burlington, Vermont

Michael York
Bath Spa University
Bath, United Kingdom

continuum

London 2008

جامعة الأزهر

كلية أصول الدين والدعوة بالزقازيق

NATIONAL LIBRARY - CAIRO
DEPARTMENT OF
EXCHANGE PUBLICATION.

المجلة العلمية

لكلية أصول الدين والدعوة

مجلة علمية محكمة

"الجزء الثاني"

رئيس مجلس الإدارة ورئيس التحرير

الأستاذ الدكتور

محمد سعيد محمد عطية عرام

عميد كلية أصول الدين والدعوة بالزقازيق

سكرتير التحرير

الأستاذ الدكتور

محمد محمود أحمد هاشم

وكيل كلية أصول الدين والدعوة بالزقازيق

العدد السادس عشر

تاريخ النشر: ٢٠٠٤/٢٠٠٣ رقم الإيداع ٢٠٠٤/٦٣٢٥

Kahere

إنعكاسات النموذج

البروتستانتية

في العالم التركي الإسلامي

الدكتور

علي إرباشي

أستاذ تاريخ الأديان

بجامعة صافامريابتركيا

من ٤٠٧ إلى ٤٣٨

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKUMAN

92824

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	92824
Tas. No:	377.8 DİN.Ö

**DİN ÖĞRETİMİNDE YENİ YÖNTEM
ARAYIŞLARI**
ULUSLARARASI SEMPOZYUM
BİLDİRİ VE TARTIŞMALAR
28-30 Mart 2001-Istanbul

**NEW METHODOLOGICAL APPROACHES
IN RELIGIOUS EDUCATION**
INTERNATIONAL SYMPOSIUM
PAPERS AND DISCUSSIONS
28-30 March 2001-Istanbul

Ankara-2003

3. Değerler bütünlüğüne ilişkin sorular sık sık tekrarlandı durdu. Eğer bugün içinde bulunduğumuz durumu ciddiye alırsak, bu soru yanıtız kalmaktadır. O zaman bu değerlerin yalnızca dinlerde olmadığını, aynı zamanda kendisini dinî olarak yorumlamayan dünya görüşlerinde de var olduğunu görürüz. Bu sorular ahlâkî sorgulamalar konusunda açık bir diyaloga gereksinim duymakla kalmaz, değerler eğitiminin ilkeleri içerisinde veya değerler üzeri ortaklaşa bir diyalogla yürütülen özgür bir öğrenme ortamını da gerektirirler. Bunun için de üzerine basa basa vurgulamak gerekir ki, ebeveynleri gibi kız ve erkek öğrenciler de bu derslere katılma konusunda özgür iradeleri ile karar verebilsinler. Saygılarımla.

IV. Oturum/II. Bölüm

DİN ÖĞRETİMİNDE DOKTRİNER YÖNTEM

Oturum Başkanı: Süleyman Hayri BOLAY
Oturum Sekreteri: Recep KAYMAKCAN

Session IV./Part II.

**CONFESSIONAL/DOCTRINAL METHOD
IN RELIGIOUS EDUCATION**

Head of Session: Süleyman Hayri BOLAY
Reporter: Recep KAYMAKCAN

المستشرقين درس هذه اللغة، ثم العلامة أسطفانوس الدويهي المؤرخ المشهور، ويوسف حبيش وبولس مسعد ويوحنا الحاج، والبطريك الحالي الياس الخويك صاحب المواقف المشهورة في القضايا الوطنية .

ثم الأساقفة كالمطران جرمانوس فرحات والسيد يوسف سمعان السمعاني ويوحنا حبيب ويوسف الدبس وغيرهم كثيرون من رجال الدين ممن خدموا اللغة العربية والقانون والتاريخ .

وبين العلمانيين أمراء شهاب وبيت أبي اللع وأناس امتازوا بخدمة وطنهم وأعمالهم المبرورة كآل خازن ودحداح وحبيش والسعد وكرم والظاهر ونبغ غيرهم في خدمة العلم كآل البستاني والشدياق والنقاش والباز . ولا يمكن في عجلة سرد أسماء جميعهم .

البروتستانتية :

التأم في أوائل سنة (١٥٢٩) في إحدى مدن جرمانيا مؤتمر بأمر الأباطور كارلس الخامس قرر عدم السماح بإحداث تغيير في الرسوم الدينية وكان هذا القرار موجهاً ضد الإصلاح والمصلحين. وفي ١٩ نيسان من نفس السنة أرسل كثيرون من الأمراء والأشراف وأربع عشرة مدينة امبراطورية احتجاجاً قالوا فيه: إنهم مستعدون أن يطيعوا الامبراطور والمؤتمر في كل القضايا الواجبة والممكنة ولكنهم لا يخضعون لأحد في ما يعتقدونه مخالفاً لكلمة الله وضميرهم . فسموا من ذلك برتستانت أو محتجين، ومن هذا الوقت أطلق هذا الاسم على كل المسيحيين من غير اللاتين والكنائس الشرقية بفروعها. وهم يدعون أنفسهم غالباً إنجيليين ويدعون غيرهم تقليديين نسبة إلى التقليد كما سترى . والبرتستانتية بمعناها اللغوي لا يخلو منها دين أو مذهب، ففي كل زمان ومكان أفراد وجماعات يحتجون على رسوم في الدين أو المذهب الذي ولدوا فيه قد ينجحون أو لا ينجحون. أما البرتستانت فقد نجحوا نجاحاً لم يقدره أحد لهم فعددهم الآن يتجاوز مئتي مليون في الدرجة الأولى عدداً بعد اللاتين وكل من انضم إليهم من الكنائس الشرقية، وفي الدرجة الأولى في الرقي وسعة الملك . ثم إن البرتستانت وإن افرقت أكثر فرقتهم في أمور أكثرها عرضية

خريطة البروتستانتية

Protestantik

تأليف

محمد كرد علي

الجزء السادس

الناشر
مكتبة النوري
دمشق

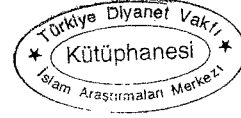
Yakın dönem Türkiye araştırmaları: T.C.
İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri
ve İnkılap Tarihi Enstitüsü dergisi
c. 1, s. 2 (2002) - İstanbul:
Enstitü, 2002 -
c.: tbl. : 24 cm
Yılda 2 kez yayımlanır.
1. TARİH 2. SİYASET

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

İ. Ü. Atatürk İlkeleri
ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün
Armağanıdır.

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI

SAYI: 2

YIL: 1/2002

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden modern sanayii ve yetişmiş insan gücü olmayan, tarımı son derece ilkel, ulaşım sistemi yetersiz bir ekonomik miras devraldı. 1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi alınacak önlemleri ve uygulanacak ekonomik modeli kararlaştırdı. Bu çerçevede, özel sektörün öncülüğünü esas alan bir politika uygulandı. Dönemin olumsuz koşulları nedeniyle ekonomide umulan gelişme sağlanamadı.

Bunun üzerine 1930 yılından itibaren devletçilik modelinin uygulanmasına geçildi. Bu modelle ekonomide çok olumlu sonuçlar alındı. Türkiye dünyanın en hızlı sanayileşen ülkeleri arasına katıldı. Bu süreç II. Dünya Savaşı'yla kesintiye uğradı.

Sonuç olarak Atatürk Dönemi, Türkiye ekonomisinde enflasyonsuz ve her yıl istikrarlı büyüme hızıyla en başarılı dönem oldu.

SUMMARY

Turkish Republic inherited an economic structure with primitive agriculture, insufficient transportation system and low level of qualified human resources from Ottoman Empire. In 1923 İzmir Economy Congress the new Republics economic prevalence, precautions and models to be followed had been decided. Leading role given to the private sector according to the Congress. Due to negative conditions of that period expected progress in the economy had not been reached.

Consequently etatism in economy adopted as the new model by 1930. With this model economic progress has accelerated. Turkey became one of the most rapid industrialized countries in that period. This development has interrupted by the II. World War.

As a result the Atatürk period was the most successful period of Turkish economy with zero inflation and steady growth rate.

OSMANLI DEVLETİ'NDE PROTESTAN ERMENİ MİLLETİ VE KİLİSESİNİN TANINMASI

Gülden SARIYILDIZ*

Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerlerinin Çalışmaya Başlaması

Osmanlı İmparatorluğu'nda Protestan Ermeni milletinin ortaya çıkması Osmanlı topraklarında XIX. yüzyıl başlarında başlayan, İngiliz ve bilhassa Amerikalı misyonerlerin faaliyetleri ile İngiltere ve Prusya devletlerinin siyasi himayeleriyle yürütülen Protestanlık propagandasının sonucu olmuştur. XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı toplumunun yaşamış olduğu en sarsıcı olaylardan biri, maruz kaldığı misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Ana kiliselerin bölünerek cemaatlerin parçalanması, yeni kiliselerin ihdası, Osmanlı toplumunda yaşayan gayrimüslim tebaayı büyük bir kargaşaya düşürmüş, ana kiliseler ve cemaatler kadar devlet de bu kargaşadan büyük zarar görmüş, klasik Osmanlı toplum yapısı ve sosyal nizâmı bozulmuştur.

Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeni milleti Protestanlık propagandasından çok önce Katolik misyonerlerin propagandalarına maruz kalmıştır.¹ Fransa'nın müdahaleleri ile Ortodoks Gregoryan olan Ermeni milleti bölünerek Katolik Ermeniler 1830 yılında ayrı bir millet olarak kabul edilmiş ve Katolik Ermeni Kilisesi kurulmuştur². Bu tarihlerde İngiliz ve Amerikan Protestan misyonerler de Osmanlı tebaası arasında çalışmaya başlamışlardır. Osmanlı topraklarına ayak basan ilk Protestan misyoner, İngiliz Church

* Yrd. Doç. Dr. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü.

¹ Ermeniler arasında mezhep mücadelelerinin başlaması, sebepleri, bu mücadelelerde dış güçlerin etkisi, Babıali'nin tavrı hakkında daha fazla bilgi için bk. İlber Ortaylı, İmparatorluğunun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1983, s.83-86; Ali İhsan Gençer, "İhtilalci Ermenilerin Kaza İhtilal Teşkilatı Talimatnamesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1987, sayı 13, s.577-606.

² Katolik Ermeni Cemaati ve kilisesinin oluşumu için bk. Kemal Beydilli, *II. Mahmut Devrinde Katolik Ermeni Cemaati ve Kilisesi'nin Tanınması (1830)*, Harvard 1995.

طوني مفرج

- Abbasiler
- Hristiyanlık
- Fatimiler
- Antakya
- Haakula
- Süryaniler
- Maruniler
- Keldaniler
- Kiptiler
- Protestanlık

موسوعة

المجتمعات الدينية في الشرق الأوسط

المجلد الثالث

المسيحيون (٢)

Türkiye Diyanet İslâm Araştırmaları M Kütüphanesi	
Dem. No:	56454-3
Tas. No:	

دار نوبيليس

محتوى المجلد الثالث

المجلد الثالث: المسيحيون - ٢ -

الفصل العاشر: مفترق الألف الثاني.

- * على أنقاز الخلافة العباسية ٩ * الأحوال المسيحية في نهاية الألف الأول ١١
- * المسيحيون والخلافة الفاطمية ١٥ * الكنيسة الإنطاكية بداية الألف الثاني ٢١
- * الكنيسة كنيستان ٢٥ .

الفصل الحادي عشر: الحقبة الصليبية.

- * خلفيات الغزو الصليبي ٣٣ * بداية الحروب الصليبية ٤١ * تأثير الحروب الصليبية في
- مسيحي الشرق ٤٦ * عودة الشرق إلى الشرق ٥٣ * إنعكاسات الحروب الصليبية على
- المسيحية المشرقية ٧٠ .

الفصل الثاني عشر: القسطنطينية عاصمة السلطنة العثمانية.

- * «عمائم الشيوخ ولا تيجان الكرادلة» ٨٧ * المسيحية في نصف الألف العثماني ٩٣
- * الكنيسة السريانية ٩٩ * الأشوريون والكلدان ١٠٨ * الكنيسة الأرمنية ١١٥
- * الكنيسة المارونية ١٢٤ * الكنيسة القبطية ١٦٦ * الكنيسة البروتستانتية ١٩١ .

الفصل الثالث عشر: لمحة معاصرة.

- * لمحة معاصرة ٢٠٣ * الأقباط اليوم ٢٠٧ * لبنان ٢١٥ .

EGİTİM ve KÜLTÜR

İKİ AYLIK İLMİ ARAŞTIRMA
İNCELEME KÜLTÜR VE
SANAT DERGİSİ

YIL : 4 SAYI : 15

MAYIS 1982

★

Sahibi :

Muharrem ŞEMSEK

★

Genel Yayın Müdürü ve
Yazı İşleri Müdürü :
Feridun Süheyl TUNCAY

★

İdari İşler Müdürü :
Cemal EBERLİKÖSE

★

Her Türlü Haberleşme Adresi :
P.K. 128 Cebeci — ANKARA

★

Fiyatı : 100 TL.
ABONE ŞARTLARI

Yurt içi 1 Yıllık : 600 TL.
8 Aylık : 400 TL.
6 Aylık : 300 TL.

★

Yurt Dışı Abone :
60 DM. Veya ona eşit miktarda
döviz.

★

Yurt içi Abone Ücretleri :
Yalnız 112178 nolu Posta Çeki
hesabına yatırılmalıdır.

★

Basıldığı Yer :
ASLIMLAR MATBAASI
Tel : 17 32 41 — ANKARA

İÇİNDEKİLER (*)

Doç. Dr. Mehmet AYDIN
Talmud ve Yahudilik 3

Doç. Dr. Tuncer BAYKARA
Ziya Gökalp'in Medeniyet
Anlayışı 14

Doç. Dr. S. Hayri BOLAY
Bir ilozof Mütefessir :
M. Hamdi YAZIR 20

Prof. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Tuva Yurdu Tarihi 35

Prof. Dr. Hikmet TANYU
Martin Luther'in Türkler
Hakkındaki Sözleri 48

Goerge Feifer
Türkçesi : İsmail Orhan TÜRKÖZ
Rusya'da Düzen Bozukluğu
(Avrupalı Hasta Adamı) 59

Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL
İdeolojik Savaş ve Beyin
Yıkama Tekniği 75

(*) Yazılar, Yazarlarımızın soyad-
larının alfabetik sırasına göre
dizilmiştir.

MARTİN LUTHER'in TÜRKLER HAKKINDAKİ SÖZLERİ

Prof. Dr. Hikmet TANYU

1 — Martin Luther'in Hayatı ve İnançları (Protestanlık) :

10 Kasım 1483'de Almanya'nın Eisleben şehrinde doğan Martin Luther 1497'de Magdeburg'da Lâtin okulundan ve Eisenach'daki okullardan sonra Erfurt Üniversitesinin Felsefe bölümünden mezun oldu. Önce Hukuk tahsiline girişti, bunu yarım bıraktı ve bir manastıra girdi.

Luther ile ilginç olay şöyle oldu: Arkadaşı Alexis'le birlikte Mansfeld'e giderler. Erfurt'a dönüş yolunda iken, şiddetli fırtına esnasında çıkan bir yıldırım arkadaşı Alexis'i öldürür. Bu olayın Luther üzerine etkisi çok büyük oluyor. Kendisini Tanrı yolunda çalışmaya adanıyor, şayet kurtulursa Papaz olacağını söylüyor. Yıldırımlardan kurtulan Luther, babasının ve yakınlarının itirazlarını dinlemeyerek Erfurt'ta bulunan Augustin'ler Manastırına keşiş oluyor. Perhiz, cile hayatı ve mütemadi dua ve âyinlere kendisini veriyor. Erfurt kütüphanesinde lâtince eski bir İncil bularak onun üzerinde çalışıyor. Luther'in inanç, tutum ve davranışlarında bazı değişimler oluyor. İnsanı kilise âyininin kurtaramayacağına, Tanrı'nın sonsuz inâyetiyle kurtuluş olacağına inanıyor.

1507 yılında Katolik papazı oldu. Wittenberg Üniversitesine felsefe profesörlüğüne getirildi. Erfurt da teoloji dersleri verdi.

1511'de Roma'ya seyahat etti. Orada türlü yolsuzluklar ve papazların tahakkümü, dinin sömürülmesi ve günahların parayla bağışlanmasına dair örnekler gördü, çok hayâl kırıklığına uğradı. Roma'dan öğrenerek yurduna döndü.

Luther, reformla ilgili önemli yazıların yayınladı. Afarozla tehdit edilme mektubunu aldı ve papalığın kitaplarını ve emirnamesini yıktı. Papa çeşitli yollarla Luther'i yumuşatmağa ve bu işleri önlemeğe aylarca ça-

MARTİN LUTHER

49

ıştıysa da başarı sağlayamadı ve Luther'in yazılarının cellât tarafından yakılması ve ellerinin, ayaklarının bağlanarak Roma'ya gönderilmesini emir etti. Muhtemelen ateş içinde yakıtılacaktı.

Papanın günahları affetmesi (Indulgence) ve kiliseye para toplanmasını protesto etmesiyle, bu harekete Protestanlık denildi. 95 maddelik bir red ve savunma hazırlayıp Wittenberg kilisesinin kapısına asarak meydan okudu.

31 Ekim 1517 10 Aralık 1520 ve 1521: Papa 10. Leon, Paraya düşkün keşiş Tetzel'i Wittenberg'e gönderdi. Papa tarafından mühürlenmiş af kâğıtlarını satmak istedi. Kilise de cemaatin günahını çıkarmağa gelen Luther'e cemaatin günahlarını bu af kâğıtlarıyla bağışlattıklarını söylediler. Luther, Tetzel'in koyun derisi ve mükkepten meydana gelmiş Günah Affı kâğıtlarını tiksintiyle reddettiğini belirtti. Bu af kâğıtlarının boşluğunu, değersizliğini ve bunlarla asla günah bağışlanamayacağını söyledi ve Tetzel'i alenen eleştirdi. Onun mücadelesi, papa'ya taparcasına inanmak yerine, herkesi kendisinin papası haline getirmektir. Böylece, alışılmış Hıristiyan hiyerarşisini (meratip silsilesini) yıkarak, hıristiyanları papaya kul olmaktan çıkarmaktı. Reform hareketinin çok sonraları Fransa Devrimine dolaylı etki yapmış olması mümkündür. Luther, Papalığın sahte hakimiyet, sömürme ve yetkisini reddetti.

Papa'nın ateş ve cellât emrine karşı, sözlerinin hakikat olduğunu ve asil kendisinin Tanrı yolunda bulunduğunu belirten Luther, Papa'ya şunları bildirdi: «Siz Tanrı'nın Vekili değilsiniz. Siz sanırım ki ondan başka birinin vekilsiniz! Sizin iradenizi bir parşömenli yalan olarak kabul ediyor ve yırtıyorum. Siz artık ne isterseniz yaparsınız: İşte benim yaptığım.» budur diyor.

Wittenberg'de Elster kapısında papanın ateş emrini halkın çoğunluğunun alkışları arasında yakıyor. Luther Katolik Kilise Başkanı, Papaya karşı, günahların affı hakkında da şunları söylemiştir: «Günahların affı adını verdiğiniz şey mükkepli bir paçavra parçasından ibarettir. Başka bir şey değildir; bu ve buna benzer bütün şeyler hiçbir şey değildir. Yalnız Tanrı günahları affedebilir...»

Papanın af ve merhamet yetkisine, ayrıca âraf (Purgatoryum) inancına, Katolik âyinlerine, Cennet için anahtar satmaya, papanın yanlışlığına da itiraz etti.

Papa, Luther'in sözünü geri alıp özür dilemesini bildirdi. Luther reddetti. Papa, onu Roma'ya çağırdı, niyeti Luther'i imha etmektir. Luther oraya gitmedi. Saksonya, elektörü, Luther'i himâye etti.

alacabaz.com

MADDE YATIRILAN ÜSTÜN
SONRA ÜBLEN DOKÜMAN

Arayışlar

-İnsan Bilimleri Araştırmaları-

Yıl: 8, Sayı: 16, 2006

2006

Profesyonel

27 Ocak 2011

ERMENİ CEMAATİ ARASINDA YAŞANAN MEZHEP KAVGASI VE BUNDA AMERİKAN MİSYONERLERİNİN ROLÜ (1831-1855)

Ahmet YARAMIŞ*

Abstract: American Missionaries, arrived at the Ottoman lands, saw the Armenians as ready in converting Protestantism among the minority elements in the first years of nineteenth century. Patriarch, first of all, and most of the community members made feel worried about spreading Protestantism among the Armenians. Patriarch, on the one hand, was trying to prevent the activities of missionaries towards its members, on the other hand, carried out different kinds of sanctions to the apostate members. For a long time, Britain Empire, taking the guardian of Protestantism, took the Protestant missionaries and converting Armenians under its protection, mediated for them over Ottoman government, and assisted at them to recognize by the government as a separate community. Finally, the Protestant Armenians were recognized by the Government as a separate community.

Keywords: Ottoman Empire, Armenian Society, American Missionaries, Protestantism

Giriş

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlardan Ortadoğu'ya Karadeniz'in kuzeyinden Akdeniz'in güney sahillerine kadar uzanan çok geniş bir coğrafyayı uzun bir süre boyunca egemenliği altında tutmayı başarmıştır. Bu

* Yrd. Doç. Dr., Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
ahmetyaramis@aku.edu.tr

ضيق عليه بسببه في أثنائه، بالكلمات الآتية كما يذكر سكستوس إميريكوس: «أما بالنسبة للآلهة فلا أستطيع أن أعلم ما إذا كانت موجودة أم لا، وعلى أي هيئة، فإن أموراً كثيرة تحول بيني وبين هذا العلم: أخصها غموض المسألة. ومن ثم قصر الحياة الإنسانية».

كان بروتاغوراس من أقوى الشخصيات في الحركة السفسطائية التي أثرت في المجتمع اليوناني، فتأثيره كان في رجال الحكم والدهماء أكثر منه في المثقفين، لذلك هن القاعدة الشعبية يعنف، وأثارها على سقراط وأتباعه مما أدى إلى صدور حكم بإعدام سقراط.

وقد أشار المؤرخون لحياة بروتاغوراس وأثاره إلى بعض آراء متفرقة له في العلوم الطبيعية وغيرها، فقيل إنه وازع علم النحو اليوناني، وقيل أيضاً إنه كانت له مدرسة خاصة في تعليم الهندسة، فكان يرى أن قضايا الهندسة إن هي إلا صورة معقولة لاتتعلق صحتها بالواقع، إذ إننا لانستطيع أن نحدد بالحس أين تبدأ الدائرة.

سليمان الضاهر

للمعرفة، فيخرج منها: أن الأشياء هي في نظري على ما تبدو لي، وهي في نظرك ما تبدو لك، وأنت إنسان وأنا إنسان».

يستنتج أفلاطون من ذلك أن بروتاغوراس كان محقاً في تأكيداتة فيما يتعلق «بالمعرفة الحسية الذاتية»، وليس محقاً بأن هذه «الأحاسيس صادقة».

فالمعرفة عند بروتاغوراس لاتتعلق بالموضوع فحسب، بل بالذات العارفة أيضاً، ومبادئ الأشياء ينبغي ألا تطلب في العالم الخارجي، وإنما من داخل الإنسان. فالبدأ الحقيقي ليس العناصر المادية كما اعتقد الفلاسفة الأوائل، بل عقل الإنسان ذاته.

وبروتاغوراس هو القائل بأن القوانين والعادات والأخلاق نسبية، وأن المعيار الصحيح لهذه النظم والقوانين هو المجتمع الذي تطبق فيه، ولا يمكن أن يطالب الأخلاقيون بمعيار مطلق للخير والشر.

ويعزم بروتاغوراس نزعتة الريبية لتشمل الدين أيضاً. فقد صدر كتابه «في الآلهة» الذي

ويذكر يوجن اللانري أن بروتاغوراس كان: «أول من قال إنه يمكن إعطاء رأيين متناقضين في الشيء الواحد». وهكذا عمل بروتاغوراس على إمكانية الإقناع برأيين متعارضين في الشيء الواحد، وبذلك توصل إلى استنتاج متطرف مفاده «كل شيء حقيقة».

وقد عارض أفلاطون وأرسطو استنتاجات بروتاغوراس فقال أرسطو في «الخطابة»: «إن أقوال بروتاغوراس هي وهم وخداع، وتبدو أقوالاً متطرفة، وليس لها أي مقام في أي فن من الفنون، باستثناء الخطابة».

يصل بروتاغوراس إلى طرح القضية الأولى المتعلقة بنظرية المعرفة التي أودعها في كتابه «الحقيقة». ففي رسائل سكستوس إميريكوس يصرح بروتاغوراس أن: «الإنسان مقياس الأشياء جميعاً. هو مقياس وجود ما يوجد منها، ومقياس لوجود ما لا يوجد». وقد فسر أفلاطون هذه العبارة في محاوره «الثنيتيس» كما يأتي: «يتبين معناها بالجمع بين رأي هيراقليطس في التغيير المتصل، وقول ديمقريطس إن الإحساس هو المصدر الوحيد

الموضوعات ذات الصلة:

أفلاطون - السفسطائية - سقراط.

مراجع للاستزادة:

- أفلاطون، بروتاغوراس، ترجمة محمد كمال الدين علي يوسف (دار الكتاب العربي، القاهرة 1967).

- أفلاطون، الثنيتيس، ترجمة الأب فؤاد جرجي بربارة (منشورات وزارة الثقافة، دمشق 1971).

- يوسف كرم، تاريخ الفلسفة القديمة (دار القلم، بيروت، طبعة جديدة بلا تاريخ).

■ البروتستنتية

البروتستنتية Protestantism المذهب الثالث في المسيحية بعد الأرثوذكسية والكاثوليكية. نشأت في القرن السادس عشر مع حركة الإصلاح الديني [ر] المعروفة في أوربة. وتتكون من أربع حركات منفصلة تمثل قمة الدعوة إلى التجديد داخل الكنيسة الكاثوليكية الرومانية وهي: اللوثرية lutheran، الكالفينية calvinism، الأنغليكانية anglican، والمعمدانية baptism.

وكلمة بروتستنت protestant لاتينية الأصل تعني المحتج. استخدمت أول مرة في مجمع شباير Speyer (سبير Spire) الذي عقد في نيسان عام 1529، عندما احتج بعض الألمان على محاولة الكنيسة الكاثوليكية الحد من نشاط اللوثرين الإصلاحية. ثم أصبحت

ويرفضون رئاسة البابا وينكرون الوساطة السماوية (إكرام القديسين والملائكة والعذراء، وعبادة الأيقونات). ويختلفون عن الكاثوليك والأرثوذكس في أمور عقائدية وكنسية كثيرة تخص العلاقة بين الله والإنسان، مستمدة من تعاليم الإنجيل المقدس، ومن التسليم بأن السيد المسيح هو الرئيس الأعلى للكنيسة. ويكمن الفرق الأساسي بينهم في النظرة لطبيعة الإيمان والفضل الإلهي وسلطة الكتاب المقدس.

- التبرير بالنعمة والخلص بالإيمان: يركز البروتستنت على الإيمان طريقاً للخلص. فالإنسان خاطئ وهو بحاجة إلى الخلاص من دنس الخطيئة، لكن الخلاص هبة من الله يحصل عليها الإنسان دون أي وساطة من

البروتستنتية تطلق على مئات الطوائف والفرق المسيحية المخالفة للكنيسة الكاثوليكية الجامعة في الغرب.

وتسمى الكنيسة البروتستنتية نفسها الكنيسة الإنجيلية [ر]. وتنتشر في جميع بلدان أوربة وأمريكا الشمالية وأستراليا، وهي مذهب العديد من الدول كالدنمارك وبريطانيا والنرويج والسويد وهولندا وسويسرة، ولها أثر قوي في التاريخ الثقافي والسياسي لتلك الدول لارتباطها بالقومية والديمقراطية والرأسمالية والنزعة الفردية.

عقائد البروتستنتية

للعقيدة البروتستنتية سمات نوعية خاصة تميزها من الكاثوليكية والأرثوذكسية فالبروتستنت لا يعترفون بالمظهر الكاثوليكي،

ADDE YAYIMLANDIKTAN
A GELEN DOKÜMAN

27 Nisan 2014

- 2545 ALKAN, Necati. Fighting for the Nusayrī soul: state, Protestant missionaries and the 'Alawīs in the late Ottoman Empire. *Welt des Islams*, 52 i (2012) pp.23-50. [With abstract in English.]

Nusayrilik
140611
Protestanlık
100123
Kizilbas
111060

27 Nisan 2014